

Overenskomstforhandlinger og den flygtige offentlighed

ARTIKEL

FAOS information nr. 40, januar 2010

JESPER DUE og JØRGEN STEEN MADSEN

Ifølge LO's formand Harald Børsting har der i optakten til OK 2010 været mere end dobbelt så meget offentlig omtale af forløbet i forhold til den forrige overenskomstrunde på det private arbejdsmarked i 2007. Dengang var der endda tale om en stigende mediemæssig opmærksomhed. Og under overenskomstforhandlingerne og konflikten på det offentlige arbejdsmarked i 2008 var der også en hidtil uset opmærksomhed om de offentlige overenskomstforhandlinger. Efter en lang periode med aftagende mediedækning – bortset fra storkonflikten i 1998 – er overenskomstforhandlingerne i disse år således igen stærkt eksponerede.

Det er set fra arbejdsmarkedsforskningens synsvinkel en positiv udvikling. Overenskomstforhandlingerne er et særdeles væsentligt samfundsmæssigt fænomen. De berører meget store dele af befolkningen enten direkte eller indirekte ved at sætte rammerne for løn og arbejdsvilkår i de kommende år. Resultatet af overenskomstforhandlingerne har derfor også afgørende betydning for både den erhvervsøkonomiske og samfundsøkonomiske udvikling. Samtidig er det en arena til løsning af grundlæggende samfundsmæssige interessekonflikter, og det kan både ende med forlig og konflikt. Derfor er det et samfundsmæssigt drama, der udspiller sig i et relativt kort og fortættet tidsforløb, og hvis udfald har langsigtede konsekvenser både for de enkelte lønmodtageres arbejds- og familieliv og for virksomhedernes og samfundets fortsatte udvikling.

Overenskomstforhandlinger er karakteriseret på denne måde et fænomen, der næsten ikke kan overvurderes i den offentlige debat og mediedækning. Derfor er det helt naturligt, at forløbet følges tæt og kommenteres ivrigt i medierne. Men erfaringen fra de seneste tre-fire overenskomstrunder viser desværre også, at mediernes interesse er uhyre flygtig. Så snart et overenskomstforløb er overstået, forsvinder omtalen, og der er kun i meget begrænset omfang forsøg på at forstå forløbet i et videre perspektiv.

Man siger altid, at der ikke er noget så nyhedsmæssigt dødt som en afgang for en organisation eller fremtrædende politikere. Det samme gælder for overenskomstrunder. De er så at sige ikke eksisterende, når de er overstået. Medierne kaster sig over de næste fænomener, der dukker op i den malmstrøm af begivenheder, der danner historiens gang.

Det er set fra arbejdsmarkedsforskningens synsvinkel bagsiden af medaljen. Det betyder, at vi let kan få en rolle som ekspertvidner i det løbende overenskomstspil,

der er i gang. Men når det kommer til vores egentlige funktion: at sætte et givent forløb i et større perspektiv, har vi vanskeligere ved at komme til orde. I hvert fald i medier med en bredere offentlighed som målgruppe. Vores nyeste bog om forløbet af OK 2008 giver en god illustration af disse forhold.

I løbet af vinteren 2007-08 og frem til midten af juni 2008 var aviserne og de elektroniske medier fulde af historier om det opsigtsvækkende overenskomst- og konfliktforløb på det offentlige arbejdsmarked. Den danske aftalemodel, som den har udviklet sig på det offentlige område, var sat under et alvorligt pres, og det fremstod i høj grad usikkert, om det eksisterende forhandlingssystem med de fælles forhandlinger fra top til bund i lønssystemet kunne overleve. OK 2008 var desuden præget af en hidtil uset politisk indblanding i forhandlingerne og af en ligelønsdiskussion og debat om vilkårene for mange af de kernemedarbejdere, der udfører væsentlige offentlige velfærdsydelser.

Derfor fortsatte vi efter afslutningen af forløbet med at analysere konflikten og dens implikationer for fremtidens forhandlingssystem i den offentlige sektor. Det førte til bogen Forligsmagere og forumshoppere – analyse af OK 2008 i den offentlige sektor, der udkom i slutningen af oktober 2009. Her forsøgte vi at forklare baggrunden for det unikke forløb og gav samtidig et bud på fremtiden for det offentlige aftalesystem. I vores naivitet regnede vi med, at en sådan publikation ville blive omtalt og anmeldt i de fleste af de medier, der under selve forløbet lagde så stor vægt på næsten dagligt – og i tilspidsede situationer nærmest fra time til time – at rapportere om begivenhedernes gang. Men omtalen var uhyre begrænset – bortset fra en enkelt analyseartikel, som vi selv skrev.

Medierne og deres medarbejdere har blikket stift rettet fremad og bruger helst ikke bakspejlet. Ikke mindst de elektroniske mediers fremmarch – herunder Internettet – har bidraget til den stadigt større flygtighed. Det er et generelt fænomen, der altså også har påvirket behandlingen af arbejdsmarkedsstoffet. Kontrasten er stor set i forhold til situationen for de tre-fire årtier tilbage, da vores forskerkarriere begyndte. Dengang var mediernes dækning præget af erfarne arbejdsmarkedsjournalister, som brugte et helt eller halvt arbejdsliv på at følge organisationerne på arbejdsmarkedet og deres forhandlinger. I dag er det en næsten uddød race. Det var journalister med et detailkendskab, der gjorde, at der ikke var brug for arbejdsmarkedsforskere til at forklare baggrunden for det komplekse spil. Det kunne journalisterne selv, og det betød også, at dækningen i medierne ofte havde en højere kvalitet. Nyhederne blev sat ind i en historisk og udviklingsmæssig kontekst.

Bl.a. kan nævnes den legendariske Erik Hansen, der redigerede radioudsendelsen "Nyt fra arbejdsmarkedet" tilbage i 1950'erne og 1960'erne. Der var Bent Hansen, Carl John Nielsen, Martin Jensen og Bent W. Nielsen, der dækkede forhandlingerne for henholdsvis Aktuelt, BT, Politiken og Land og Folk. Selv den ræverøde Bent W. blev anerkendt i DA som en af de mest vidende journalister. De her nævnte hørte til frontfigurerne i den både fagligt saglige og festlige forening for arbejdsmarkedsjournalister, hvor også Preben Bengtsson, Metal, var en synlig skikkelse.

Fra 1970'erne og 1980'erne kan nævnes makkerparret på Information, Bent Larsen og Jens Holme, der dækkede overenskomstforløbene sammen og opnåede en encyklopædisk viden og forståelse af det samfundsfænomen de fulgte. Også journalister af hunkøn begyndte at markere sig stærkt. Det gjaldt således Ingelise Larsen, Politiken, og Susanne Zehngraff, Jyllands-Posten.

Der findes stadig i dag eksempler på både dygtige og vidende journalister – ingen nævnt ingen glemt – men i stigende omfang er det nye folk, der sendes i marken fra overenskomstrunde til overenskomstrunde. Samtidig har de ikke så meget plads som de gamle specialister, og de må slås med uforstående redaktionssekretærer, der er mere til det hurtige og smarte end til perspektiverende og oplysende artikler.

Vores væsentligste opgave som forskere er dermed i tiltagende grad blevet at manuducere journalisterne i overenskomstforhandlingernes kringelkroge. Det er derfor, vi på www.faos.dk har opbygget en temaside om overenskomstforhandlingerne, hvor der kan findes relevante facts og vurderinger. Nye journalister kan begynde her, og nogen gange, når vi bliver ringet op og kan høre på spørgsmålene, at de stilles uden nogen form for forkundskaber, opfordrer vi til at besøge hjemmesiden først, før de vender tilbage.

Det bliver ikke altid modtaget lige positivt, men som regel ender det alligevel med en god dialog – på et mere oplyst grundlag. Rollen som formidlere af faktuelle oplysninger udøver vi derfor meget gerne, fordi det i en vis udstrækning bidrager til at undgå misforståelser og fejlagtige udlægninger i mediernes dækning.

Der er derimod en anden rolle, som vi helst vil være foruden. Det er – nærmere bestemt – at bidrage til at bekræfte en af journalisterne på forhånd fastlagt vinkel! Det er desværre en meget almindelig brug af eksperter. De spørgsmål, der stilles, viser klart, at journalisten og/eller redaktionssekretæren på forhånd har lagt sig fast på en bestemt vinkel, og kun hvis man entydigt kan bekræfte denne vinkel, kan svarene bruges. Nuanceringer er bestemt ikke velkomne. Så er det næsten bedre, at man direkte modsiger det prædestinerede budskab. Nogen gange får man et klart indtryk af, at journalisterne tager eksperterne i tur og orden, indtil de har fundet en eller to, der kan bekræfte historien, og så dropper man dem, der har et andet budskab.

En særlig afart af denne form for vinkelskriveri er anvendelsen af opinionsundersøgelser. Det er blevet et relativt økonomisk overkommeligt værktøj, og så kan det altid bruges til at lave en historie, som man kommer først med. Selv om disse undersøgelser gennemføres metodisk forsvarligt og kan siges at være repræsentative, er de alligevel for ofte udtryk for en forplumring af den offentlige debat. Det er som regel tydeligt, at man på forhånd har haft et bestemt budskab i tankerne, hvad enten det så eksempelvis er, at lønmodtagerne under indtryk af krisen er parate til at udvise tilbageholdenhed, eller at lønmodtagernes hovedkrav er lønforhøjelser.

Den svenske sociolog og metodeekspert, Hans L. Zetterberg, har præcist givet udtryk for, hvad sådanne undersøgelser er værd. Han spurgte en gang, hvordan det kunne være, at lønmodtagerne med stor majoritet var tilhængere af solidarisk lønpolitik, når det var LO, der fik gennemført en opinionsundersøgelse, mens de med næsten samme majoritet var imod solidarisk lønpolitik, når det var de svenske arbejdsgivere, der var afsenderen. Svaret er selvfølgelig, at som man spørger, får man svar. I sammenhæng med sådanne undersøgelser er det almindeligt, at medierne forsøger at få eksperter til at kommentere resultaterne. Derved kommer de meget nemt i den uheldige rolle, at de i realiteten legitimerer en form for undersøgelser, de som seriøse forskere ikke selv vil gennemføre.

Problemet bliver dobbelt i de ikke så få tilfælde, hvor det er nogle af aktørerne, der får gennemført opinionsundersøgelser for at understøtte deres overenskomstkraav. Det sker også i stigende omfang som et led i den professionalisering af medie håndteringen, der efterhånden præger både fagforeninger og arbejdsgiverorganisationer. Der er – sagt på en anden måde – et stort element af spind i denne form for anvendel-

se af opinionsundersøgelser. Det bør eksperter holde sig fri af, hvilket ikke altid er tilfældet.

Mediernes håndtering af organisationernes spind er desværre ofte præget af, at de plantede budskaber slipper igennem uden større kritisk behandling. En kombination af de flere og flere uerfarne journalister og behovet for en stadig hurtigere flydende strøm af nyheder bidrager til denne proces, hvor der ikke bliver plads til det bredere og mere kritisk perspektiv.

Jesper Due og Jørgen Steen Madsen er professorer og arbejdsmarkedsforskere ved forskningscenteret FAOS, Sociologisk Institut, Københavns Universitet.

Artiklen er et bidrag til FAOS information nr. 40, der udkommer tre gange årligt. FAOS information kan læses på FAOS' hjemmeside; www.faos.dk.